

سنجش میزان مشارکت شهروندان در مدیریت شهری (مطالعه موردی: بندر ماهشهر)

آرش قاسم پور^{۱*}

فرید قنواتی^۲

صدیقه دولت‌شاه^۳

شهریار قلی زاده^۴

معصومه پرهوده^۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۰/۰۱ تاریخ چاپ: ۱۴۰۴/۰۵/۱۸

چکیده

مشارکت شهروندان در مدیریت شهری، اساس ارتقاء فرایندهای تصمیم‌گیری و بهبود کیفیت زندگی شهری به شمار می‌رود. این مشارکت، با تقویت حس تعلق و مسئولیت‌پذیری اجتماعی، بستر تعامل مؤثر میان مردم و مدیران شهری را فراهم می‌سازد. هدف این پژوهش، سنجش میزان مشارکت شهروندان در مدیریت شهری بندر ماهشهر با تمرکز بر سه شاخص رضایت شهروندان، احساس تعلق اجتماعی شهروندان و عملکرد مشارکت شهروندان می‌باشد. این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش، توصیفی-تحلیلی است. جامعه آماری این پژوهش را ۳۸۳ نفر از ساکنان شهر بندر ماهشهر تشکیل می‌دهند که با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده و بر اساس فرمول کوکران انتخاب شده‌اند. داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز در این پژوهش به دو روش اسنادی (کتابخانه‌ای) و میدانی (پرسشنامه) گردآوری شده و کلیه تحلیل‌های آماری نیز با بهره‌گیری از نرم افزار SPSS انجام گرفته است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که مشارکت شهروندان در مدیریت شهری بندر ماهشهر در سطح «نسبتاً مطلوب» قرار دارد. در این میان، احساس تعلق اجتماعی شهروندان با میانگین ۳/۴۹، بالاترین سطح را داشته و بیانگر وابستگی آنان به شهر و زمینه‌ساز مشارکت فعال‌تر است؛ در مقابل، رضایت شهروندان با میانگین ۲/۰۲، در پایین‌ترین سطح قرار دارد که نشان دهنده نارضایتی آنان از عملکرد مدیریت شهری است. همچنین، عملکرد مشارکت شهروندان نیز در سطح «نسبتاً مطلوب» قرار داشته و حاکی از وجود فاصله تا مشارکت مؤثر و نظام‌مند است. نتایج آزمون‌های آماری نیز حاکی از تفاوت معنادار میان مؤلفه‌های مشارکت است به طوری که احساس تعلق اجتماعی شهروندان، عملکرد مشارکت شهروندان و رضایت شهروندان به ترتیب در رتبه‌های اول تا سوم قرار گرفته‌اند. افزون بر این، متغیر جنسیت تأثیر معناداری بر میزان مشارکت داشته و مردان نسبت به زنان مشارکت بیشتری داشته‌اند، در حالی که متغیرهای سن و تحصیلات فاقد تأثیر معنادار بوده‌اند.

واژگان کلیدی

مشارکت شهروندان، مدیریت شهری، بندر ماهشهر

۱. دکتری تخصصی جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد اسلامشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، اسلامشهر، ایران.
۲. دکتری تخصصی جامعه‌شناسی سیاسی، واحد شوشتر، دانشگاه آزاد اسلامی، شوشتر، ایران.
۳. دکتری تخصصی جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد علوم و تحقیقات تهران، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
۴. کارشناسی ارشد مدیریت بازرگانی - بازرگانی داخلی، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران.
۵. کارشناسی مدیریت صنعتی، واحد نور، مؤسسه آموزش عالی علامه محدث نوری، نور، ایران.

۱. مقدمه

گسترش چشمگیر شهرنشینی در سال‌های اخیر، مسائل و مشکلات بسیاری را بر جای گذاشته است؛ به گونه‌ای که مدیریت شهری امروزی در شهرهای بزرگ دیگر قادر نخواهد بود با روش‌های سنتی و معمول گذشته، این مشکلات را حل کرده و در ارائه خدمات یک‌سویه موفقیتی به دست آورد. آنچه امروزه موفقیت و بهره‌وری مدیریت شهری را تضمین می‌کند، مشارکت کلیه شهروندان در فعالیت‌های شهری است (هاشمیان و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۷۵). بدون تردید، سیاست‌گذاری و مدیریت شهرها بدون مشارکت شهروندان و به کارگیری روش‌های نوین مدیریتی امکان‌پذیر نیست (فتحی، ۱۳۹۳: ۲). در دنیای امروز، مشارکت شهروندان، یکی از راه‌های دستیابی به پیشرفت و ارتقاء مدیریت شهری محسوب می‌شود (McIaverty, 2017). از آنجایی که مهم‌ترین بخش در مدیریت شهری، شهروندان هستند، هر چند مدیران و برنامه‌ریزان پیشنهادها و برنامه‌های خود را برای تحقق اهداف مدیریتی اعمال نمایند، تا زمانی که شهروندان مایل به همکاری نباشند، اهداف پایداری محقق نخواهد شد. لذا در این راستا، مشارکت شهروندان ضروری است (جهانبانی و همکاران، ۱۴۰۰: ۲). بسیاری از متخصصان، مشارکت شهروندان را ضامن پایداری در شهرها می‌دانند (رحیمی و همکاران، ۱۳۹۹: ۲۰). بر این اساس، مشارکت فعال شهروندان سکوی پرشی برای بهبود و ارتقاء مدیریت شهری به حساب می‌آید (نوروزی و همکاران، ۱۳۹۹: ۲۳۰). بنابراین، امروزه در کشورهای در حال توسعه مشارکت شهروندان در مدیریت شهری موضوعی نیست که در نظریه، بررسی و تحلیل شود، بلکه در عمل معلوم شده است حل انبوه مسائل و مشکلات جامعه شهری بدون مشارکت شهروندان میسر نیست. بنابراین، می‌توان گفت که مشارکت شهروندان در مدیریت شهری می‌تواند در ایجاد تعادل شهری نقش ارزنده‌ای ایفا نماید (صفایی پور، ۱۳۹۶: ۱۱۳). امروزه احساس رضایت شهروندان از محیط شهر و خدماتی که مدیریت شهری ارائه می‌دهد، عامل مهمی در جهت ایجاد انگیزه در شهروندان برای مشارکت و بهبود کیفیت محل سکونت خویش است (حق‌ی و کرمی نسب، ۱۳۹۹: ۱۲۹). مشارکت، فرایند درگیر شدن کلیه شهروندان در همه مراحل مدیریت شهری جهت ظهور توانایی‌ها و قابلیت‌ها و در نتیجه رشد و تعالی مادی و معنوی آن‌ها است و به همین خاطر شاید در سال‌های اخیر همواره در محافل علمی و سیاسی کشور، موضوع مشارکت شهروندان در مدیریت شهری در صدر گفتمان‌های اجتماعی و سیاسی جامعه قرار داشته است و همه از آن به عنوان عنصری مهم در جهت رسیدن به دموکراسی و مدیریت شهری پایدار سخن رانده‌اند (محمدی و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۸۰). چرا که به واسطه مشارکت شهروندان در فرایند مدیریت شهری، مدیران شهری بهتر می‌توانند مسائل و نارسایی‌های اجتماعی شهر را شناخته و در جهت حل آن اقدام نمایند (علی اکبری و همکاران، ۱۴۰۲: ۲۲). بندر ماهشهر به عنوان یکی از شهرهای مهم استان خوزستان که از موقعیت اقتصادی و استراتژیک خاصی در کشور برخوردار است، از این قاعده نیز مستثنی نیست. در این شهر، اجرای موفق و پیشبرد هر نوع برنامه از پیش تعیین شده در مدیریت شهری، تنها با اهرم مشارکت شهروندان امکان‌پذیر خواهد بود. برای آنکه امر مشارکت، مؤثر و کارآمد باشد، ضروری است که شهروندان در تمام مراحل برنامه‌ریزی، طراحی، اجرا و ارزیابی یک پروژه یا برنامه مرتبط با مدیریت شهری حضور فعال داشته باشند. در بندر ماهشهر، با مشارکت شهروندان در مدیریت شهری، توزیع قدرت شکل تازه‌ای می‌یابد و شهروندان می‌توانند نقش مؤثرتری در این عرصه ایفا کنند. لذا، در راستای چنین ضرورتی، پژوهش حاضر به تبیین این پرسش اصلی می‌پردازد که میزان مشارکت شهروندان در مدیریت شهری بندر ماهشهر، بر اساس شاخص‌هایی چون رضایت شهروندان، احساس تعلق اجتماعی شهروندان و عملکرد مشارکت شهروندان چگونه است؟

۲. مبانی نظری و ادبیات پژوهش

۲-۱. مفهوم مشارکت

واژه مشارکت از نظر لغوی به معنای درگیر شدن و گرد هم آمدن برای تحقق هدفی مشخص است (طهماسبی زاده، ۱۴۰۱: ۹۷). درباره معنای اصطلاحی این واژه، بحث‌های فراوانی مطرح شده است، اما در مجموع می‌توان جوهره اصلی آن را در مفاهیمی چون درگیری، فعالیت و تأثیرپذیری خلاصه کرد. با توجه به این مفاهیم، برخی از صاحب‌نظران حوزه مدیریت شهری، مشارکت را چنین تعریف کرده‌اند: مشارکت به معنای درگیری ذهنی و عاطفی افراد در موقعیت‌های گروهی است؛ وضعیتی که افراد را بر می‌انگیزد تا در راستای اهداف جمعی همکاری نمایند و در مسئولیت‌های مربوط به امور شهری سهم شریک شوند (ملکشاهی و همکاران، ۱۳۹۷: ۳۳۰). در این تعریف سه مؤلفه مهم مورد ملاحظه قرار می‌گیرد: الف) درگیری ذهنی و عاطفی: مشارکت صرفاً محدود به تلاش‌های بدنی نیست، بلکه در آن، خود شخص نیز به لحاظ روان‌شناختی درگیر است. ب) انگیزش برای یاری دادن: در مشارکت، شخص فرصت می‌یابد که از توانمندی‌ها، خلاقیت‌ها و ایده‌های خود برای دستیابی به هدف‌های گروهی استفاده نماید. پ) پذیرش مسئولیت: مشارکت شخص را بر می‌انگیزد تا در کوشش‌های گروه خود، مسئولیت‌پذیر باشد. مشارکت هنگامی تحقق می‌یابد که بی‌تفاوتی و بی‌مسئولیتی جای خود را به احساس تعلق و مسئولیت‌پذیری بدهد (حیدری، ۱۴۰۱: ۱۳۸). آلن بیرو^۱، مشارکت را سهم داشتن در چیزی و بهره‌مندی از آن یا شرکت در یک گروه و همکاری با آن تعریف کرده است (شربت، ۱۳۹۷: ۱۶۴). ساموئل پل^۲، مشارکت را فرایندی فعال می‌داند که در آن بهره‌مندان به جای دریافت صرف مزایای پروژه، بر جهت‌گیری و اجرای پروژه‌های توسعه تأثیر می‌گذارند (قندهاری، ۱۳۹۷: ۵). جیمز گلس^۳، مشارکت را فراهم کردن فرصت‌هایی برای شهروندان جهت حضور در تصمیم‌گیری‌های دولتی یا فرایندهای برنامه‌ریزی تعریف می‌کند (پیربابایی و رحمانی، ۱۳۹۵: ۳۱۷). میسرا^۴، مشارکت را سهم شریک شدن افراد در تصمیم‌گیری‌هایی که بر وضعیت آن‌ها اثرگذار است می‌داند. ارنستین^۵، مشارکت را نوعی باز توزیع قدرت تلقی می‌کند که به موجب آن، شهروندانی که تا کنون از فرایندهای سیاسی و اقتصادی کنار گذاشته شده‌اند، به تدریج در این فرایندها وارد می‌شوند (حمزه نفت چالی، ۱۴۰۳: ۴). آلموند و پاول^۶، فعالیت‌های مشارکت‌جویانه را آن دسته از فعالیت‌هایی می‌دانند که شهروندان عادی از طریق آن‌ها می‌کوشند بر سیاست‌گذاری‌های شهری اثر بگذارند (محمد زاده و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۲۲). بانک جهانی، مشارکت را فرایندی می‌داند که طی آن گروه‌های ذی‌نفع در مسیر دستیابی به ابتکارات توسعه، تصمیم‌گیری‌ها و منابع مؤثر بر زندگی، دخالت و نظارت دارند (علی اکبری و همکاران، ۱۴۰۲: ۲۴). در تعریفی دیگر، مشارکت به عنوان فعالیتی درون‌زا، داوطلبانه و ارادی معرفی می‌شود که از بطن جامعه نشأت گرفته و در فرایند عمل اجتماعی تجلی می‌یابد. همچنین، مشارکت را می‌توان فرایندی مبتنی بر پذیرش اصل برابری شهروندان دانست که هدف آن همفکری، همکاری و تشریک مساعی در راستای بهبود کمی و کیفی زندگی در ابعاد اجتماعی، اقتصادی و سیاسی است (شربت، ۱۳۹۷: ۱۶۵). در مجموع، مشارکت به مجموعه‌ای از

1. Alain Birou
2. Samuel Paul
3. James Glass
4. Misra
5. Arnestein
6. Almond & Pawel

روش‌ها، فرایندها، نگرش‌ها و فعالیت‌هایی اطلاق می‌شود که به افزایش توانمندی‌های شهروندان کمک می‌کند و آنان را در کنترل عوامل مؤثر بر محیط زندگی خود یاری می‌رساند (حمزه نفت چالی، ۱۴۰۳: ۲).

۲-۲. مفهوم مدیریت شهری

مدیریت شهری، عبارت است از اداره امور شهر با هدف ارتقاء مدیریت پایدار؛ همچنین، این مفهوم به سازمانی گسترده اطلاق می‌شود که از عناصر و اعضای رسمی و غیررسمی مؤثر و مرتبط در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی و کالبدی حیات شهر تشکیل شده و هدف آن، اداره، کنترل، هدایت و توسعه همه‌جانبه و پایدار در شهر است (میرزا زاده دوستان، ۱۴۰۱: ۲۳). شالوده مدیریت شهری، ایفای نقش فعال در توسعه، مدیریت و هماهنگ‌سازی منابع برای دستیابی به اهداف توسعه شهری است (قنبری، ۱۴۰۳: ۱۸۶). هدف سیستم مدیریت شهری، به مثابه بخشی از سیستم حکومتی، اداره امور شهرهاست و نقشی که دولت برای این سیستم قائل می‌شود، تعریف این هدف را روشن می‌سازد. بی‌تردید، هر تعریفی که ارائه شود، هدف سیستم مدیریت شهری هم‌سو با اهداف ملی است و از اصول کلی آن تبعیت می‌کند (پیربابایی و رحمانی، ۱۳۹۵: ۳۱۶). مدیریت شهری، علاوه بر حفظ منافع شهرها، باید برنامه‌هایی را تدوین و اجرا کند که نتیجه آن‌ها ارتقاء سطح فرهنگ عمومی، حفظ ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی مثبت، برقراری تعادل در زیست سالم شهروندان، تأمین رفاه عمومی و اجتماعی، سلامت جامعه و زمینه‌سازی و مشارکت در حل مسائل گوناگون مانند مسکن، بیکاری، جرم و جنایت، اعتیاد، تفریح، تحصیل، حمل‌ونقل و امثال آن باشد. بنابراین، حوزه عملکرد مدیریت شهری محدود به امور کالبدی نیست، بلکه اداره هم‌زمان امور کالبدی و اجتماعی شهرها بر عهده مدیران شهری قرار دارد (کریمی رزکانی و همکاران، ۱۳۹۸: ۴۴۲). مدیران شهری باید چالش‌های اساسی شهرهای امروز را شناسایی کرده و برای مقابله با آن‌ها سیاست‌ها و اقدامات مؤثری را دنبال کنند (هادیان، ۱۳۹۹: ۲۲۲). مهم‌ترین هدف مدیریت شهری را می‌توان ارتقاء شرایط کار و زندگی اقشار و گروه‌های مختلف اجتماعی و اقتصادی، حمایت از حقوق شهروندان، تشویق توسعه پایدار اقتصادی و اجتماعی و حفاظت از محیط کالبدی دانست (پیرعلیلو، ۱۴۰۳: ۱۷۵). مدیریت شهری می‌بایست علاوه بر برنامه‌ریزی برای حل مشکلات موجود، برنامه‌های آینده شهر را نیز تدوین کند و چشم‌اندازی واقع‌گرایانه و منطبق با شرایط زمانی و مکانی برای آینده‌ای مطلوب ترسیم نماید (رضایی اسحق‌وندی و فتحی، ۱۳۹۹: ۱۰۱). مدیریت شهری قدرتمند زمانی شکل می‌گیرد که مشروعیت مبتنی بر مشارکت شهروندان داشته باشد. بدون همکاری و مشارکت شهروندان، مدیریت شهری موفقیت‌های چندانی در دستیابی به اهداف خود نخواهد داشت (یغفوری و رفیعان، ۱۳۹۴: ۸۲). بنابراین، مهم‌ترین ابزار برای مدیریت شهری موفق، بهره‌گیری از مشارکت و رضایتمندی شهروندان است. این کار کمک می‌کند تا صلاحیت، خصوصیات، کیفیت، مهارت، ظرفیت و پتانسیل بالقوه مدیران برای آینده مشخص شود (جودی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۰۵).

۲-۳. مشارکت شهروندان در مدیریت شهری

مشارکت شهروندی از دهه ۱۹۵۰ به‌عنوان یکی از موضوعات بنیادین در حوزه برنامه‌ریزی شهری مطرح بوده است. از این رو، برنامه‌ریزان شهری همواره کوشیده‌اند با بهره‌گیری از دیدگاه‌های شهروندان در فرایندهای تصمیم‌گیری، زمینه اجرای مؤثر برنامه‌های خود را با مشارکت آنان فراهم سازند. مدیران شهری نیز بر این باورند که مشارکت شهروندان، زمینه‌ساز حس مسئولیت‌پذیری در قبال تصمیم‌های اتخاذشده در شهر است و به تسهیل اجرای برنامه‌ها توسط مسئولان کمک می‌کند. (Malone, 2002). اهمیت مشارکت در مدیریت شهری به اندازه‌ای است که بنابر اطلاعات بانک جهانی، یکی از چهار تغییر ساختاری در مدیریت شهری مربوط به تقویت دولت‌ها و سایر سرمایه‌گذاران برای شناسایی مشکلات

شهری، از طریق مشورت‌هایی است که نهادهای شریک در سطح محلی، منطقه‌ای و ملی را درگیر می‌سازد (محمدی و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۸۹). امروزه مشارکت در مدیریت شهری، اصل پذیرفته‌شده در تمامی کشورهای توسعه‌یافته و بسیاری از کشورهای در حال توسعه است (حمزه نفت چالی، ۱۴۰۳: ۵) و به‌عنوان یک نیاز اساسی برای دستیابی به شهری خوب و پایدار شناخته می‌شود (ایراندوست و غلامی زارچی، ۱۳۹۴: ۴۷). مشارکت شهروندان در مدیریت شهری به سیاست‌گذاران این امکان را می‌دهد تا پاسخی برای نیازها و انتظارات واقعی جامعه بیابند (Ashley & Tuten, 2015). همچنین، مشارکت شهروندان در مدیریت شهری، طیف وسیعی از راه‌حل‌های ممکن را پدید می‌آورد و احساس مالکیت و تعلق خاطر را در میان آنان تقویت می‌کند (O'Faircheallaigh, 2010). شهروندان با مشارکت در مدیریت شهری به شبکه‌ای از روابط وصل می‌گردند که در آینده می‌تواند نقش حمایتی برای آنان ایفا نماید (شربت، ۱۳۹۷: ۱۶۵). مشارکت در مدیریت شهری به معنای ارتباط متقابل شهروندان با مدیریت شهر است، به گونه‌ای که بتوانند در امور شهر تأثیرگذار باشند. دخالت شهروندان در مدیریت شهری از اصیل‌ترین شیوه‌های رشد ملی به شمار می‌آید؛ تجربه‌ای سودمند و شوق‌انگیز در سطح محلی که موجب افزایش رغبت شهروندان در پرداختن به کارهای بزرگ‌تر ملی می‌شود. آنان با تکیه بر نتایج مثبتی که از مشارکت محلی به‌دست می‌آورند، به‌سوی مشارکت‌های گسترده ملی گرایش می‌یابند (قناویزچی و همکاران، ۱۴۰۲: ۱۱۵). مشارکت شهروندان در اداره امور خود، هم یک حقیقت است و هم یک ارزش. مشارکت شهروندان در اداره امور مربوط به خود، نه تنها بارهای سنگینی را از دوش دولت مرکزی بر می‌دارد، بلکه ضامن اجرای صحیح برنامه‌های ملی در سطوح منطقه‌ای و محلی بوده و رضایت اجتماعات محلی را نیز فراهم می‌آورد (بهرامی و همکاران، ۱۳۹۷: ۵۶۳). یکی از مشکلات و ضعف‌های مدیریت شهری، فقدان چهارچوب مشخص به‌منظور بهره‌گیری از مشارکت شهروندان است. در حال حاضر، تغییراتی در مبانی مدیریت شهری صورت پذیرفته که این تغییرات به‌سمت افزایش نقش و مشارکت شهروندان جهت یافته است. بر این اساس، از اولویت‌های بالای سیاست‌های مدیران شهری و مدیریت شهری، ایجاد زمینه‌هایی برای جلب مشارکت شهروندان است. مشارکت شهروندان در طراحی، اجرا و ارزیابی برنامه‌های شهری، یک اصل اساسی در مدیریت شهری است. مدیریت شهری باید بتواند در پاسخ‌گویی و غلبه بر محدودیت‌ها و مسائل شهری به بهترین شکل عمل کند (Chakarbarty, 2001). از این رو، در دهه‌های اخیر موضوع مشارکت شهروندان در مدیریت شهری، توجه مدیران شهری را برای افزایش کارایی، انسجام و رضایت شهروندان برانگیخته است. بر این اساس، روش‌ها و انواع شیوه‌های مشارکت شهروندان در مدیریت شهری، هر روز با توجه به نیاز شهرها تغییر می‌کند. شهری که از زیرساخت‌های ابتدایی یک جامعه مدنی بی‌بهره است، با شهری که تمام زیرساخت‌های فضایی - کالبدی آن در مراحل تکاملی به‌سر می‌برد، هر کدام به نوع خاصی از مشارکت در مدیریت شهری نیازمند هستند. بنابراین، مدیران شهری باید با توجه به نیازهای شهروندان و ویژگی‌های کالبدی آن شهر، اقدام به جذب و ساماندهی مشارکت شهروندان نمایند (علیزاده و همکاران، ۱۳۹۲: ۶۲). در کشور ما، به علت وجود نظام برنامه‌ریزی متمرکز از بالا به پایین، همواره مشارکت اجتماعی در حاشیه و یا به شکل صوری اجرا می‌شود. همین امر موجب شده است که حوزه عمومی (جز در مواردی) دچار ضعف باشد. به بیان دیگر، دولت اکثر حوزه‌ها را متعلق به خود دانسته و تصدی‌گری و اجرای ملزومات آن را بر عهده گرفته است. این امر باعث شده مشارکت شهروندان به شکل صوری و حداکثر در قالب مشورت انجام شود. از سوی دیگر، شهروندان نیز همواره دولت (به صورت عام) را مسئول و مجری بسیاری از وظایف و امور اجتماعی می‌دانند. در صورتی که شهروندان نخواهند یا نتوانند در جهت کمک به مدیریت شهری یا محله خود گام

بردارند، احتمال اینکه مدیریت شهری نتواند مسائل حادی که شهر با آن روبه‌رو است را حل کند، بسیار زیاد است. از سوی دیگر، اگر برنامه‌ریزان و مدیران شهری خواهان اجرا و تحقق برنامه‌های خود هستند، باید آن‌ها را با محیط اجتماعی خود هماهنگ سازند و چنین امری تنها با مشارکت شهروندان، به دلیل شناخت ژرف آن‌ها از نیازها، خواسته‌ها و محیط اجتماعی خود، امکان‌پذیر است (کاشفی نیا و همکاران، ۱۴۰۲: ۲). در ایران، نقش مشارکت شهروندان در مدیریت شهری سابقه چندانی ندارد و بسیار کم‌رنگ و ضعیف است. نتایج بسیاری از تحقیقات نشان می‌دهند که میزان و کیفیت مشارکت در کشور در سطح نگران‌کننده‌ای قرار دارد. یافته‌های این تحقیقات به وضوح نشان می‌دهند که میانگین مشارکت شهروندان در امور مختلف اجتماعی، سیاسی و فرهنگی رقم پایینی را به خود اختصاص می‌دهد. مدیریت شهری در ایران، رابطه‌ای متقابل و ارگانیک با برنامه‌ریزی شهری ندارد. حال آنکه این دو باید در پیوند و تأثیرگذاری مداوم از یکدیگر باشند. متأسفانه در کشور ما، مدیریت شهری تحت تأثیر تعیین‌کننده ساختارهای کلان و محیط قرار دارد که حاصل عقب‌ماندگی شهرگرایی از شهرنشینی و پیشی گرفتن رشد از ظرفیت‌های مدیریت شهری و نیز عدم شکل‌گیری جامعه مدنی است. اکثر اقدامات مدیریت شهری و قریب به اتفاق برنامه‌ریزی‌های شهری در دهه گذشته، از بالا و از بیرون برای اجتماعات شهری انجام شده است؛ در حالی که اکنون نیاز به حرکتی از پایین و از درون، برای خودی و بومی شدن آن‌ها احساس می‌شود (پیربابایی و رحمانی، ۱۳۹۵: ۳۱۳). مدیریت شهری در ایران با چالش‌های فراوانی روبه‌رو است که یکی از دلایل آن، ضعیف بودن بُعد مشارکتی شهروندان در این حوزه می‌باشد (بهرامی و همکاران، ۱۳۹۷: ۵۶۰). جلب مشارکت شهروندان در مدیریت شهری از نظر اجتماعی باعث افزایش همکاری‌های اجتماعی می‌شود که پایه‌های جامعه مدنی را تقویت می‌کند. از طرف دیگر، عدم مشارکت شهروندان در مدیریت شهری نیز پیامدهای منفی هم برای نظام مدیریت شهری و هم برای ساکنان شهر ایجاد خواهد کرد (غفاری و میر زمانی، ۱۴۰۰: ۱).

۳. پیشینه پژوهش

زیاری و همکاران (۱۳۹۸)، در پژوهشی به بررسی نقش مشارکت شهروندان در افزایش موفقیت مدیریت شهری (مطالعه موردی: کلان‌شهر شیراز) پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که در مدل مورد بررسی، قوی‌ترین تأثیر مربوط به رابطه بین بازنمایی قدرت شهروندان با میزان موفقیت مدیریت شهری با ضریب ۰/۹۱ بوده است. پس از آن، تأثیر متغیر نظارت و تأثیرگذاری شهروندی با ضریب ۰/۷۹ در جایگاه دوم قرار دارد. در نهایت، متغیرهای تمایلات جمعی، دموکراسی، بازسازی شهر و ساختار سیاسی حاکمیت نیز هر یک با ضرایب مشخص، تأثیر مستقیم و معناداری بر میزان موفقیت مدیریت شهری در شهر شیراز داشته‌اند.

واثق (۱۳۹۹)، در پژوهشی عوامل مؤثر بر مشارکت شهروندان در تحقق مدیریت یکپارچه شهری را مورد بررسی قرار داده است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که برای تحقق مدیریت یکپارچه شهری، لازم است این مفهوم به گونه‌ای در جامعه شهری نهادینه شود که پذیرش عمومی پیدا کند و دستگاه‌های مختلف در محیط‌ها و فضاها شهری بپذیرند که برای هماهنگی میان فعالیت‌های خود، لازم است از یک نظام واحد یکپارچه مدیریت شهری پیروی کنند. به عبارتی، چالش‌های موجود در اداره شهرها به واسطه گسترش شهرنشینی و افزایش پیچیدگی مسائل شهری نسبت به گذشته، بیشتر شده است که این امر ضرورت تغییر در نظام مدیریتی و برنامه‌ریزی را انکارناپذیر می‌کند.

محمدی و همکاران (۱۴۰۰)، در پژوهشی عوامل مؤثر بر مشارکت شهروندان اردبیل در ساماندهی بافت‌های فرسوده شهری را مورد بررسی قرار داده‌اند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که متغیرهایی همچون اعتماد به مدیران شهری، پایگاه

اجتماعی - اقتصادی، مالکیت مسکن و مدت زمان ماندگاری در یک منطقه، از عوامل مؤثر بر مشارکت شهروندان به حساب می‌آیند. از میان این متغیرها، بیشترین تأثیر بر مشارکت شهروندان در ساماندهی بافت‌های فرسوده شهری، مربوط به اعتماد به مدیران شهری و پس از آن، پایگاه اجتماعی - اقتصادی می‌باشد.

لطفعلی زاده و همکاران (۱۴۰۱)، در پژوهشی به بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت اجتماعی شهروندان در امور شهری (مطالعه موردی: مناطق ۸ گانه شهر اهواز) پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که بین متغیرهای مستقل دینداری، اعتماد اجتماعی، تعلق اجتماعی و پایگاه اقتصادی - اجتماعی و متغیرهای زمینه‌ای (سن، جنس، وضعیت تأهل) با متغیر وابسته مشارکت اجتماعی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد؛ اما بین احساس بی‌قدرتی و مشارکت، رابطه معکوس و معناداری مشاهده شده است. همچنین، بین مشارکت اجتماعی متأهلین، مجردین و رده سنی افراد، تفاوت معناداری وجود نداشت. بنابراین، رابطه‌ای بین جنس و سن با مشارکت اجتماعی شهروندان دیده نشد.

کاشفی نیا و همکاران (۱۴۰۲)، در پژوهشی مشارکت شهروندان در مدیریت شهری را مورد بررسی قرار داده‌اند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که علاقه شخصی، نفوذ اجتماعی بر تمایل به مشارکت در برنامه‌ریزی شهری مؤثر است. تمایل به مشارکت در برنامه‌ریزی شهری بر مقیاس و محتوای برنامه‌ریزی شهری تأثیر دارد و بر روند برنامه‌ریزی شهری نیز تأثیرگذار است.

مراد پور و همکاران (۱۴۰۳)، در پژوهشی به بررسی نقش مشارکت اجتماعی و فرهنگی شهروندان در توسعه پایدار شهرهای جدید با تأکید بر ارتقاء امنیت اجتماعی پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که بین مشارکت رسمی شهروندان در حوزه اجتماعی و توسعه پایدار شهرهای جدید با تأکید بر ارتقاء امنیت اجتماعی همبستگی متوسطی وجود دارد. ۲۶/۳ درصد از کل تغییرات توسعه پایدار شهرهای جدید وابسته به مشارکت رسمی شهروندان در حوزه اجتماعی با تأکید بر ارتقاء امنیت اجتماعی می‌باشد. همچنین، بین مشارکت رسمی شهروندان در حوزه فرهنگی و توسعه پایدار شهرهای جدید با تأکید بر ارتقاء امنیت اجتماعی، همبستگی متوسطی مشاهده می‌شود و ۱۶/۹ درصد از کل تغییرات توسعه پایدار شهرهای جدید وابسته به مشارکت رسمی شهروندان در حوزه فرهنگی با تأکید بر ارتقاء امنیت اجتماعی می‌باشد.

پروانه (۱۴۰۴)، در پژوهشی به تحلیل مشارکت شهروندان در فرایند طراحی شهری پرداخته است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که فقدان مشارکت مؤثر شهروندان می‌تواند به کاهش کارایی طرح‌های شهری و تضعیف حس تعلق به محیط منجر شود. در مقابل، استفاده از روش‌های مشارکتی نظیر کارگاه‌های طراحی، نظرسنجی‌ها و جلسات عمومی می‌تواند به تصمیم‌گیری‌های دقیق‌تر و مقبولیت بیشتر طرح‌ها کمک کند.

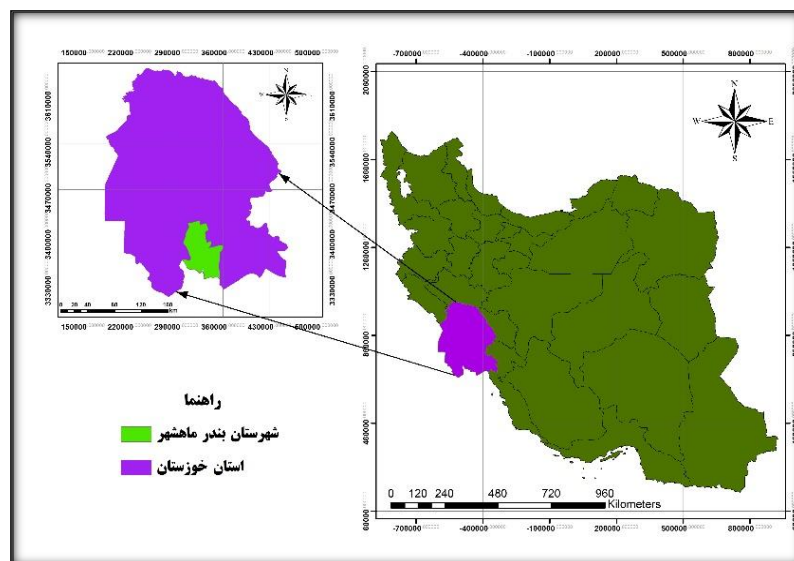
۴. روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش، توصیفی - تحلیلی است. جامعه آماری این پژوهش را ۳۸۳ نفر از ساکنان شهر بندر ماهشهر تشکیل می‌دهند که با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده و براساس فرمول کوکران انتخاب شده‌اند. در این پژوهش، داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز به دو روش اسنادی (کتابخانه‌ای) و میدانی (پرسشنامه‌ای شامل ۲۲ سؤال بسته پاسخ مبتنی بر طیف لیکرت) گردآوری شده است. کلیه تحلیل‌های آماری نیز با بهره‌گیری از نرم افزار SPSS انجام گرفته است. در بخش توصیفی، برای تحلیل ویژگی‌های جمعیت‌شناختی پاسخ‌دهندگان از جداول توزیع فراوانی و برای بررسی متغیرهای پژوهش، از شاخص‌های آماری میانگین و انحراف معیار

استفاده شده است. سنجش پایایی پرسشنامه و ابعاد آن، از طریق ضریب آلفای کرونباخ صورت گرفته و نوع توزیع داده‌ها نیز با استفاده از شاخص‌های چولگی و کشیدگی مورد ارزیابی قرار گرفته است. با توجه به نرمال بودن توزیع داده‌ها، از آزمون T تک‌نمونه‌ای مستقل استفاده گردیده و برای رتبه‌بندی شاخص‌های مشارکت شهروندان، از آزمون فریدمن بهره گرفته شده است. در نهایت، به منظور بررسی ارتباط میان متغیرهای جمعیت‌شناختی (جنسیت، سن و سطح تحصیلات) با میزان مشارکت شهروندان، از آزمون‌های آماری T دونمونه‌ای مستقل و تحلیل واریانس یک طرفه آنووا استفاده شده است.

۵. محدوده مورد مطالعه

بندر ماهشهر به عنوان یکی از شهرهای مهم و استراتژیک در جغرافیای کشور، در مختصات ۴۹ درجه و ۱۱ دقیقه طول شرقی و ۳۰ درجه و ۳۳ دقیقه عرض شمالی واقع شده است. این شهر، مرکز شهرستان ماهشهر و در جنوب استان خوزستان قرار دارد. بندر ماهشهر، بزرگ‌ترین بندر صادرکننده فرآورده‌های نفتی پالایشگاه آبادان محسوب می‌شود. مساحت این شهر ۲۲۳۵/۶۵ هکتار است و فاصله آن تا اهواز از طریق جاده رامشیر ۱۵۰ کیلومتر و از طریق آزادراه خلیج فارس ۱۰۰ کیلومتر می‌باشد. بندر ماهشهر در ۸۵ کیلومتری آبادان و ۲۰ کیلومتری بندر امام خمینی^(ده) واقع شده است. این بندر به دلیل وجود کانال طبیعی خور موسی که آن را به چند کانال و سپس به خلیج فارس و دریای آزاد متصل می‌کند، از موقعیت ممتازی برای کشتیرانی برخوردار است و کشتی‌های تا یک صد هزار تن می‌توانند در آن تردد کنند. تاریخ حیات بندر ماهشهر با احداث راه آهن سراسری و تأسیس و توسعه بندر شاهپور به اوایل حکومت پهلوی باز می‌گردد. پس از آن، این بندر به عنوان مرکزی برای صدور نفت خام مورد توجه قرار گرفت و به تدریج با کشیده شدن لوله‌های نفت و ایجاد مخازن نفت، رو به آبادانی گذاشت (شرکت مهندسين مشاور ماندان، ۱۳۹۵: ۲). بندر ماهشهر یک شهر صنعتی است که از دیرباز، مانند سایر شهرهای صنعتی و دارای اشتغال، از اقشار و گروه‌های مختلف تشکیل شده است. جمعیت این شهر طی دوره‌های سرشماری از سال ۱۳۳۵ از ۱۵۶۹۴ نفر، به ۱۶۲۷۹۷ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده است (مرکز آمار ایران: سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۹۵-۱۳۳۵).

شکل ۱. نقشه موقعیت جغرافیایی استان خوزستان در کشور و شهرستان بندر ماهشهر در استان خوزستان

۶. یافته‌های پژوهش

۶-۱. اطلاعات جمعیت‌شناختی نمونه آماری

جدول ۱. اطلاعات جمعیت‌شناختی نمونه آماری

متغیر	گروه	فراوانی	درصد فراوانی
جنسیت	مرد	۲۸۲	۷۳/۶
	زن	۱۰۱	۲۶/۴
تحصیلات	زیر دیپلم	۱۳	۳/۴
	دیپلم	۵۹	۱۵/۴
	کاردانی	۳۷	۹/۷
	کارشناسی	۱۴۵	۳۷/۹
	کارشناسی ارشد	۱۰۳	۲۶/۹
	دکتری و بالاتر	۲۶	۶/۸
سن	۲۰ تا ۲۹ سال	۱۸	۴/۷
	۳۰ تا ۳۹ سال	۵۶	۱۴/۶
	۴۰ تا ۴۹ سال	۱۸۷	۴۸/۸
	۵۰ تا ۵۹ سال	۸۸	۲۳
	۶۰ سال و بالاتر	۳۴	۸/۹
مجموع		۳۸۳	۱۰۰

یافته‌های پژوهش، بر اساس اطلاعات ارائه شده در جدول ۱، حاکی از آن است که بیشترین سهم پاسخ‌گویی به پرسشنامه به مردان اختصاص دارد. از منظر سطح تحصیلات نیز، عمده مشارکت‌کنندگان دارای مدرک کارشناسی بوده‌اند. همچنین، بررسی توزیع سنی پاسخ‌دهندگان نشان می‌دهد که گروه سنی ۴۰ تا ۴۹ سال بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده است.

۶-۲. بررسی مفروضه‌ها و توصیف متغیرها

در جدول ۲، شاخص‌های توصیفی متغیرها به همراه نتایج آزمون‌های نرمالیتی داده‌ها ارائه شده است. با توجه به ماهیت سؤال‌های پرسشنامه و بهره‌گیری از طیف پنج‌گزینه‌ای در طراحی آن‌ها، از شاخص‌های چولگی و کشیدگی برای بررسی نوع توزیع داده‌ها استفاده گردید.

جدول ۲. نتایج شاخص‌های توصیفی متغیرها به همراه بررسی نوع توزیع داده‌ها و پایایی متغیرها

متغیرها	میانگین	انحراف معیار	چولگی	کشیدگی	آلفای کرونباخ
رضایت شهروندان	۲/۰۲	۰/۷۱	۰/۸۶	۱/۰	۰/۸۷۳
احساس تعلق اجتماعی شهروندان	۳/۴۹	۰/۶۲	-۰/۴۸	۱/۳۷	۰/۷۷۷
عملکرد مشارکت شهروندان	۳/۲۵	۰/۷۰	-۰/۰۰۱	۰/۴۶	۰/۷۰۰
مشارکت شهروندان (نمره کل)	۲/۹۲	۰/۵۲	۰/۵۶	۱/۸۷	۰/۸۶۲

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که میانگین نمرات شاخص رضایت شهروندان برابر با ۲/۰۲ و کمتر از ۳ (حد وسط طیف پنج‌گزینه‌ای) به دست آمده است. از این رو، می‌توان نتیجه گرفت که وضعیت شاخص رضایت شهروندان در سطح پایینی قرار دارد و این بدان معناست که پاسخ‌دهندگان بیشتر میل به انتخاب گزینه‌های کم و بسیار کم دارند. همچنین، میانگین

نمرات شاخص‌های احساس تعلق اجتماعی شهروندان (۳/۴۹) و عملکرد مشارکت شهروندان (۳/۲۵) بیشتر از ۳ (حد وسط طیف پنج گزینه‌ای) به دست آمده است. از این رو، می‌توان نتیجه گرفت که وضعیت شاخص‌های احساس تعلق اجتماعی شهروندان و عملکرد مشارکت شهروندان در سطح متوسط به بالا بوده و این بدان معناست که پاسخ دهندگان بیشتر میل به انتخاب گزینه‌های زیاد و بسیار زیاد دارند. مقدار آلفای کرونباخ کل پرسشنامه و همه مؤلفه‌های آن بیشتر از ۰/۷ بوده و نشان می‌دهد که پایایی متغیرها در سطح مطلوب قرار دارد. همچنین، مقادیر چولگی و کشیدگی تمامی متغیرها در بازه ۲+ و ۲- قرار دارد. بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که توزیع داده‌های مربوط به متغیرها نرمال بوده و می‌توان از روش‌های پارامتریک نظیر آزمون T تک نمونه‌ای مستقل استفاده نمود.

۳-۶. بررسی پرسش اصلی پژوهش

با توجه به ماهیت سؤال‌های پرسشنامه، به منظور سنجش میزان مشارکت شهروندان در مدیریت شهری بندر ماهشهر، از آزمون T تک نمونه‌ای استفاده شده است. با توجه به اینکه شیوه نمره گذاری پرسشنامه بر اساس طیف لیکرت پنج درجه‌ای (از ۱ تا ۵) می‌باشد، لذا به منظور ارزشیابی دقیق درجه مطلوبیت، بر اساس شاخص‌های استاندارد ارائه شده در جدول ۳ عمل شده است.

جدول ۳. طیف مطلوبیت

کاملاً مطلوب	مطلوب	نسبتاً مطلوب	نامطلوب	کاملاً نامطلوب
۴/۱۲-۵	۳/۳۴-۴/۱۱	۲/۵۶-۳/۳۳	۱/۷۸-۲/۵۵	۱-۱/۷۷

با توجه به استفاده از طیف لیکرت پنج گزینه‌ای در طراحی پرسشنامه، متغیر مورد بررسی در این بخش از پژوهش می‌بایست بر اساس مقایسه میانگین نمونه آماری با مقدار عددی فرضی ۳ مورد تحلیل قرار گیرد. در صورتی که میانگین به دست آمده از داده‌های نمونه، بیش از عدد ۳ باشد، می‌توان نتیجه گرفت که میزان مشارکت شهروندان در مدیریت شهری بندر ماهشهر در سطح بالایی قرار دارد. در مقابل، اگر میانگین کمتر از ۳ باشد، نشان‌دهنده آن است که میزان مشارکت شهروندان در مدیریت شهری بندر ماهشهر در سطح پایینی قرار دارد.

جدول ۴. بررسی میزان مشارکت شهروندان در مدیریت شهری بندر ماهشهر

با استفاده از آزمون T تک نمونه‌ای (Test Value=3)

متغیرها	میانگین	مقدار T	سطح معناداری	اختلاف میانگین	بازه اطمینان ۹۵ درصدی	وضعیت
				اختلاف میانگین	حد پایین	حد بالا
رضایت شهروندان	۲/۰۲	-۲۶/۴۹	۰/۰۰	۰/۹۷	-۱/۰۴	-۰/۸۹
احساس تعلق اجتماعی شهروندان	۳/۴۹	۱۵/۴۱	۰/۰۰	۰/۴۹	۰/۴۳	۰/۵۵
عملکرد مشارکت شهروندان	۳/۲۵	۷/۰۷	۰/۰۰	۰/۲۵	۰/۱۸	۰/۳۲
مشارکت کلی	۲/۹۲	-۲/۷۳	۰/۰۰۶	۰/۰۷	-۰/۱۲	-۰/۰۲

یافته‌های جدول ۴، حاکی از آن است که سطح معناداری آزمون T در خصوص شاخص رضایت شهروندان، کمتر از سطح خطای ۰/۰۵ است. مقدار آماره T نیز معادل -۲۶/۴۹ محاسبه شده است. با توجه به اینکه میانگین به دست آمده از رضایت شهروندان برابر با ۲/۰۲ و کمتر از مقدار میانگین مدنظر (عدد ۳) است و نیز با توجه به اینکه بازه اطمینان اختلاف میانگین در هر دو حد بالا و پایین دارای مقادیر منفی می‌باشد، می‌توان نتیجه گرفت که میزان رضایت شهروندان در سطح

پایینی قرار دارد. همچنین، بر اساس شاخص‌های ارائه شده در جدول ۳، این متغیر نیز از نظر درجه مطلوبیت در سطح نامطلوبی قرار دارد.

همچنین، یافته‌های جدول ۴، حاکی از آن است که سطح معناداری آزمون T در خصوص شاخص احساس تعلق اجتماعی شهروندان، کمتر از سطح خطای ۰/۰۵ است. مقدار آماره T نیز معادل ۱۵/۴۱ محاسبه شده است. با توجه به اینکه میانگین به دست آمده از احساس تعلق اجتماعی شهروندان برابر با ۳/۴۹ و بیشتر از مقدار میانگین مد نظر (عدد ۳) است و نیز با توجه به اینکه بازه اطمینان اختلاف میانگین در هر دو حد بالا و پایین دارای مقادیر مثبت می‌باشد، می‌توان نتیجه گرفت که میزان احساس تعلق اجتماعی شهروندان در سطح متوسط به بالایی قرار دارد. همچنین، بر اساس شاخص‌های ارائه شده در جدول ۳، این متغیر نیز از نظر درجه مطلوبیت در سطح مطلوبی قرار دارد.

در ادامه، یافته‌های جدول ۴ نیز نشان می‌دهد که سطح معناداری آزمون T در خصوص شاخص عملکرد مشارکت شهروندان، کمتر از سطح خطای ۰/۰۵ است. مقدار آماره T نیز معادل ۷/۰۷ محاسبه شده است. با توجه به اینکه میانگین به دست آمده از عملکرد مشارکت شهروندان برابر با ۳/۲۵ و بیشتر از مقدار میانگین مد نظر (عدد ۳) است و نیز با توجه به اینکه بازه اطمینان اختلاف میانگین در هر دو حد بالا و پایین دارای مقادیر مثبت می‌باشد، می‌توان نتیجه گرفت که میزان عملکرد مشارکت شهروندان در سطح متوسط به بالایی قرار دارد. همچنین، بر اساس شاخص‌های ارائه شده در جدول ۳، این متغیر نیز از نظر درجه مطلوبیت در سطح نسبتاً مطلوبی قرار دارد.

به طور کلی، یافته‌های جدول ۴، حاکی از آن است که سطح معناداری آزمون T در خصوص مشارکت کلی شهروندان در مدیریت شهری بندر ماهشهر، برابر ۰/۰۰۶ بوده که بیشتر از سطح خطای ۵ درصد است. مقدار آماره T نیز معادل ۲/۷۳- محاسبه شده است. با توجه به اینکه میانگین به دست آمده از مشارکت کلی شهروندان در مدیریت شهری بندر ماهشهر در این مؤلفه برابر با ۲/۹۲ و کمتر از مقدار میانگین مد نظر (عدد ۳) است و نیز با توجه به اینکه بازه اطمینان اختلاف میانگین در هر دو حد بالا و پایین دارای مقادیر منفی می‌باشد، می‌توان نتیجه گرفت که وضعیت مشارکت کلی شهروندان در مدیریت شهری بندر ماهشهر در سطح پایینی قرار دارد. همچنین، بر اساس شاخص‌های ارائه شده در جدول ۳، این متغیر نیز از نظر درجه مطلوبیت در سطح نسبتاً مطلوبی قرار دارد. به عبارت دیگر، میزان مشارکت کلی شهروندان در مدیریت شهری بندر ماهشهر در سطح نسبتاً مطلوبی می‌باشد.

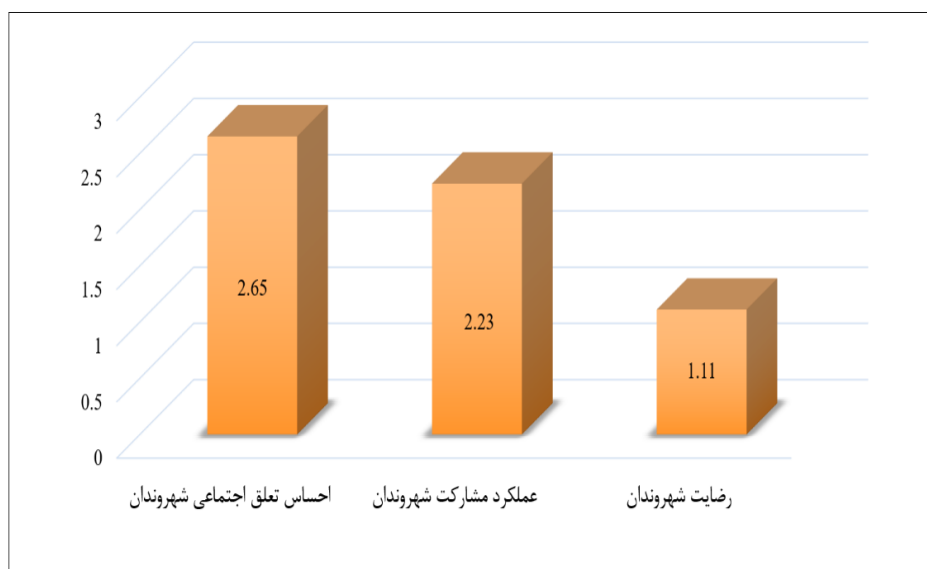
در ادامه به منظور رتبه‌بندی میزان مشارکت شهروندان در مدیریت شهری بندر ماهشهر از آزمون آماری فریدمن بهره گرفته شده است که نتایج حاصل از این آزمون در جدول ۵ ارائه گردیده است.

جدول ۵. نتایج آزمون رتبه‌بندی فریدمن	
آماره‌های آزمون	
مقدار آماره کای دو	۴۹۲/۹۳
درجه آزادی	۲
سطح معناداری	۰/۰۰

همان گونه که در جدول ۵ مشاهده می‌شود، سطح معناداری آزمون با مقدار آماره ۴۹۲/۹۳ برابر با ۰/۰۰ به دست آمده است که کمتر از سطح معناداری مورد نظر (۰/۰۵) می‌باشد. بنابراین، می‌توان این گونه استنباط کرد که میزان مشارکت شهروندان در مدیریت شهری بندر ماهشهر یکسان نیست و تفاوت معناداری میان آن‌ها وجود دارد.

جدول ۶. نتایج نهایی رتبه‌بندی شاخص‌های مشارکت شهروندان در مدیریت شهری بندر ماهشهر

رتبه عوامل	میانگین رتبه‌ای	مؤلفه‌ها
۱	۲/۶۵	احساس تعلق اجتماعی شهروندان
۲	۲/۲۳	عملکرد مشارکت شهروندان
۳	۱/۱۱	رضایت شهروندان

شکل ۲. نمودار مقایسه گرافیکی شاخص‌های مشارکت شهروندان در مدیریت شهری بندر ماهشهر بر اساس میانگین رتبه‌ای همان گونه که از جدول ۶ و شکل ۲ مشاهده می‌شود، احساس تعلق اجتماعی شهروندان (۲/۶۵) بیشترین رتبه و رضایت شهروندان (۱/۱۱) کمترین رتبه را به خود اختصاص داده‌اند.

۴-۶. ارزیابی نقش متغیرهای جمعیت‌شناختی بر میزان مشارکت شهروندان در مدیریت شهری بندر ماهشهر
برای پاسخ به این پرسش، از آزمون‌های آماری T دو نمونه‌ای مستقل و تحلیل واریانس یک‌طرفه آنووا بهره گرفته شد. نتایج حاصل از این آزمون‌ها در جدول ۷ ارائه گردیده است.

جدول ۷. نتایج آماری تأثیر ویژگی‌های فردی بر میزان مشارکت شهروندان در مدیریت شهری بندر ماهشهر

متغیر	نوع آزمون	گروه	میانگین	مقدار آماره	سطح معناداری	رضایتمندی	نتیجه
جنسیت	T دو نمونه‌ای مستقل	زن	۲/۸۱	۲/۴۳۱	۰/۰۱۶		تفاوت دارد
		مرد	۲/۹۶				
مدرک تحصیلی	آنووا	زیر دیپلم	۲/۸۴	۱/۱۷۰	۰/۳۲۳		تفاوت ندارد
		دیپلم	۳/۰۶				
		کاردانی	۲/۸۵				
		کارشناسی	۲/۹۳				
		کارشناسی ارشد	۲/۸۷				
		دکتری و بالاتر	۲/۹۱				

متغیر	نوع آزمون	گروه	میانگین	مقدار آماره	رضایتمندی سطح معناداری	نتیجه
سن	آنوا	۲۰ تا ۲۹ سال	۲/۸۵	۲/۰۰۲	۰/۰۹۴	تفاوت ندارد
		۳۰ تا ۳۹ سال	۲/۹۴			
		۴۰ تا ۴۹ سال	۲/۹۲			
		۵۰ تا ۵۹ سال	۲/۸۴			
		۶۰ سال و بالاتر	۳/۱۳			

نتایج جدول ۷ نشان می‌دهد که متغیر جنسیت تأثیر معناداری بر میزان مشارکت شهروندان داشته است؛ به گونه‌ای که میانگین مشارکت کلی مردان برابر با ۲/۹۶ و بیشتر از زنان با میانگین ۲/۸۱ می‌باشد (سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵). از سوی دیگر، یافته‌های حاصل از همین جدول حاکی از آن است که سطح معناداری آزمون‌های مربوط به تأثیر مؤلفه‌های تحصیلات و سن بر میزان مشارکت کلی افراد، بیشتر از ۰/۰۵ به دست آمده است. بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که بین سطح تحصیلات و سن افراد با میزان مشارکت شهروندان رابطه معناداری وجود ندارد و فرض تأثیر این متغیرها رد می‌شود (سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵).

۷. بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به اهمیت مشارکت شهروندان در مدیریت شهری، روشن است که مشارکت فعال و مؤثر آنان می‌تواند نقشی کلیدی در ارتقاء کیفیت مدیریت شهری و تحقق پایداری شهرها ایفا کند. مشارکت صرفاً یک فرایند ظاهری نیست، بلکه نمود درگیری عمیق ذهنی، عاطفی و رفتاری شهروندان در تصمیم‌گیری‌ها و فعالیت‌های شهری است که می‌تواند زمینه‌ساز افزایش رضایت، احساس تعلق اجتماعی و عملکرد مشارکت آنان نسبت به محیط زندگی‌شان باشد. سنجش میزان مشارکت شهروندان در مدیریت شهری امکان تبیین وضعیت واقعی مشارکت مدنی و شناسایی نقاط قوت و ضعف آن را فراهم می‌آورد. چنین شناختی برای برنامه‌ریزان و مدیران شهری حیاتی است تا بتوانند راهکارهای مؤثرتر و جامع‌تری را برای ارتقاء مشارکت شهروندان و بهبود فرایندهای مدیریت شهری طراحی و اجرا کنند. در همین راستا، پژوهش حاضر به تبیین این پرسش اصلی که میزان مشارکت شهروندان در مدیریت شهری بندر ماهشهر، بر اساس شاخص‌هایی چون رضایت شهروندان، احساس تعلق اجتماعی شهروندان و عملکرد مشارکت شهروندان چگونه است؟ انجام گرفته است.

یافته‌های این پژوهش بر اساس تحلیل‌های صورت گرفته با استفاده از نرم افزار SPSS حاکی از آن است که مشارکت شهروندان در مدیریت شهری از منظر کلی در سطح «نسبتاً مطلوب» قرار دارد؛ با این حال، بررسی دقیق‌تر ابعاد مختلف مشارکت، تفاوت‌های معناداری را در میان شاخص‌ها نشان می‌دهد. در این راستا، نتایج حاصل از آزمون T تک‌نمونه‌ای نشان داد که احساس تعلق اجتماعی شهروندان با میانگین ۳/۴۹، در وضعیت «مطلوب» قرار دارد و از میان سه مؤلفه مورد بررسی، بالاترین سطح را به خود اختصاص داده است. این یافته نشان می‌دهد که شهروندان نسبت به شهر خود احساس وابستگی و تعلق دارند که می‌تواند زمینه‌ساز مشارکت فعال‌تر آنان در فرایندهای تصمیم‌گیری شهری باشد. در مقابل، شاخص رضایت شهروندان با میانگین ۲/۰۲، پایین‌ترین سطح را داشته و در وضعیت «نامطلوب» قرار دارد. این امر حاکی از نارضایتی شهروندان از عملکرد نهادهای مدیریت شهری، خدمات ارائه شده یا میزان پاسخ‌گویی به نیازهای آنان است که می‌تواند به کاهش انگیزه مشارکت در امور شهری بینجامد.

شاخص عملکرد مشارکت شهروندان نیز با میانگین ۳/۲۵، در سطح «نسبتاً مطلوب» ارزیابی شد. این نتیجه نشان می‌دهد که با وجود مشارکت شهروندان در برخی از امور شهری، هنوز فاصله‌ای تا رسیدن به مشارکت مؤثر و نظام‌مند وجود دارد. علاوه بر این، آزمون فریدمن نیز نشان داد که تفاوت معناداری میان مؤلفه‌های مشارکت وجود دارد، به‌طوری که احساس تعلق اجتماعی شهروندان در رتبه نخست، عملکرد مشارکت شهروندان در رتبه دوم و رضایت شهروندان در رتبه سوم قرار گرفته‌اند. این رتبه‌بندی گویای آن است که مشارکت شهروندان بیش از آن که متکی بر رضایت از وضعیت موجود باشد، مبتنی بر نوعی احساس هویت جمعی و تعلق به شهر است. در بررسی تأثیر متغیرهای جمعیت‌شناختی، یافته‌ها نشان داد که جنسیت بر میزان مشارکت شهروندان تأثیر معناداری دارد؛ به‌طوری که مردان مشارکت بیشتری نسبت به زنان از خود نشان داده‌اند. در مقابل، سن و سطح تحصیلات تأثیر معناداری بر میزان مشارکت نداشته‌اند. این موضوع می‌تواند ناشی از ساختار فرهنگی یا ویژگی‌های خاص جامعه آماری مورد بررسی باشد و نیازمند بررسی‌های تکمیلی در پژوهش‌های آتی است. در مجموع، می‌توان نتیجه گرفت که مشارکت شهروندان در مدیریت شهری بندر ماهشهر، بیش از آن که تابعی از رضایت خدمات باشد، متأثر از احساس تعلق اجتماعی آنان است. بنابراین، به‌منظور ارتقاء سطح مشارکت عمومی، لازم است مسئولان شهری در جهت افزایش اعتماد عمومی، بهبود کیفیت خدمات شهری و افزایش شفافیت در فرایندهای تصمیم‌گیری گام بردارند. همچنین، توانمندسازی زنان و ایجاد بسترهای مشارکت برابر می‌تواند زمینه‌ساز ارتقاء مشارکت مؤثر و پایدار در میان تمامی اقشار جامعه گردد.

۸. راهکارهای پیشنهادی

با توجه به اهمیت مشارکت شهروندان در فرایندهای مدیریت شهری و یافته‌های این پژوهش، می‌توان راهکارهای متعددی را برای بهبود و ارتقاء وضعیت موجود ارائه داد. با این حال، برخی از این راهکارها به دلیل قابلیت اجرایی بالا، انسجام ساختاری و تناسب با نیازهای محلی، از اولویت و اهمیت بیشتری برخوردارند. این راهکارها می‌توانند نقش مؤثری در بهبود و ارتقاء سطح مشارکت عمومی و تقویت پیوند میان شهروندان و نهادهای مدیریت شهری ایفا کنند. در ادامه، به برخی از مهم‌ترین و اثربخش‌ترین راهکارهای اجرایی اشاره می‌شود که با توجه به ویژگی‌های خاص بندر ماهشهر، شرایط موجود و در پرتو فرصت‌ها و چالش‌های پیش رو تدوین شده‌اند:

۸-۱. بازنگری در کیفیت خدمات شهری و تقویت رضایتمندی شهروندان

با توجه به پایین بودن شاخص رضایت شهروندان، ضروری است نهادهای مدیریت شهری ضمن ارزیابی دقیق عملکرد خود، در راستای ارتقاء عدالت در ارائه خدمات، افزایش شفافیت در پاسخ‌گویی و بهبود دسترسی شهروندان به امکانات و زیرساخت‌های شهری، گام‌های مؤثری بردارند.

۸-۲. نهادینه‌سازی مشارکت شهروندان از طریق چهارچوب‌های قانونی و اجرایی مؤثر

ایجاد سازوکارهای نهادی پایدار مانند شوراهای محله، کارگروه‌های محلی مشورتی و سامانه‌های الکترونیکی مشارکت، می‌تواند زمینه‌ساز تعامل مستمر، نظام‌مند و اثربخش میان شهروندان و مدیران شهری باشد.

۸-۳. توانمندسازی زنان جهت ارتقاء مشارکت در مدیریت شهری

با توجه به پایین تر بودن میزان مشارکت زنان نسبت به مردان، ضروری است با بهره‌گیری از آموزش‌های شهروندی، ارتقاء سواد مدنی و رفع موانع فرهنگی و ساختاری، زمینه‌های مشارکت مؤثر زنان در مدیریت شهری به‌طور جدی فراهم و تقویت گردد.

۸-۴. تقویت احساس تعلق اجتماعی شهروندان با بهره‌گیری از ظرفیت‌های فرهنگی و اجتماعی محلی

با توجه به نقش مؤثر احساس تعلق اجتماعی در مشارکت شهری، پیشنهاد می‌شود سیاست‌های فرهنگی هویت‌محور و مشارکت‌برانگیز با تأکید بر محله‌ها، نمادهای بومی، تاریخ شهری و برنامه‌های هنری و اجتماعی، به‌صورت مستمر حمایت و پیگیری شوند.

۸-۵. ایجاد بسترهای دوسویه برای گفت‌وگوی فعال میان شهروندان و نهادهای مدیریت شهری

بهره‌گیری از فناوری‌های نوین مانند اپلیکیشن‌ها، سامانه‌های هوشمند، میزهای خدمت دیجیتال و شبکه‌های اجتماعی مدیریت‌شده، می‌تواند زمینه‌ساز مشارکت فعال، شفاف و هدفمند شهروندان باشد و ارتباط مؤثر میان آنان و نهادهای مدیریت شهری را تقویت نماید.

۸-۶. برگزاری دوره‌های آموزشی مستمر برای شهروندان و مدیران شهری

طراحی و اجرای برنامه‌های آموزشی مستمر در زمینه حقوق و وظایف شهروندان، اهمیت مشارکت مدنی، روش‌های مؤثر تعامل با مدیریت شهری و همچنین آموزش مهارت‌های ارتباطی و مدیریتی برای کارکنان و مدیران شهری، به‌منظور تقویت توانمندی‌ها و ارتقاء کیفیت مشارکت، ضروری است.

۸-۷. تخصیص بودجه و منابع ویژه به پروژه‌های مشارکتی

نهادهای مدیریت شهری می‌بایست بخشی از بودجه سالانه خود را به طرح‌هایی اختصاص دهند که با مشارکت مستقیم شهروندان طراحی و اجرا می‌شوند، تا زمینه‌ای برای تقویت انگیزه این مشارکت فراهم آید.

۹. منابع و مآخذ

۱. ایراندوست، کیومرث و غلامی زارچی، مصطفی. (۱۳۹۴). ارتقاء فرصت حضور و مشارکت مردم با استفاده از معرفی گونه‌های فضای عمومی شهر خلاق (نمونه موردی: شهر یزد)، نشریه هنرهای زیبا- معماری و شهرسازی، دوره ۲۰، شماره ۲، ۴۷-۵۸.
۲. بهرامی، سمیه؛ داوری، الهام و خداداد، مهدی. (۱۳۹۷). بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت شهروندان در فعالیت‌های عمرانی و خدماتی شهرداری (مطالعه موردی: محله ولیعصر شمالی، تهران)، نشریه جغرافیا و روابط انسانی، دوره ۱، شماره ۲، ۵۷۳-۵۵۹.
۳. پروانه، مریم. (۱۴۰۴). تحلیل مشارکت شهروندان در فرایند طراحی شهری، نشریه رویکردهای پژوهشی نوین در مدیریت و حسابداری، دوره ۹، شماره ۹۶، ۴۲۷-۴۱۸.
۴. پیرعلیلو، حمید؛ بیگ بابایی، بشیر و نوروزی ثانی، پرویز. (۱۴۰۳). ارزیابی نقش مدیریت شهری با رویکرد برنامه‌ریزی راهبردی (مطالعه موردی: مرند)، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، دوره ۲۴، شماره ۷۲، ۱۸۷-۱۷۱.
۵. پیربابایی، محمد تقی و رحمانی، جواد. (۱۳۹۵). مشارکت شهروندان در مدیریت شهری مطابق نگاه علامه طباطبایی، نشریه نظریه‌های اجتماعی متفکران مسلمان، دوره ۶، شماره ۲، ۳۳۱-۳۱۱.
۶. جودی، بهنام؛ موغلی، مرضیه و خرم‌بخت، احمد علی. (۱۴۰۰). ارزیابی عملکرد مدیریت شهری پایدار با رویکرد رضایتمندی شهروندان (مطالعه موردی: محلات شهر اردبیل)، نشریه شهر پایدار، دوره ۴، شماره ۴، ۱۱۷-۱۰۱.
۷. جهانبانی، محمد علی؛ احمدی ملیحه و بهزادفر، مصطفی. (۱۴۰۰). عوامل مؤثر بر جلب اعتماد شهروندان در راستای تقویت مشارکت جمعی در اجرای طرح‌های توسعه شهری از دیدگاه شهروندان و مدیران (مورد مطالعه: کلان‌شهر تهران)،

- نشریه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، دوره ۱۳، شماره ۳، ۱۸-۱.
۸. حقی، یعقوب و کرمی نسب، صدیقه. (۱۳۹۹). بررسی میزان رضایت‌مندی شهروندان نسبت به عملکرد شهرداری و شورای شهر (مطالعه موردی: شهر گرمی)، نشریه جغرافیا و روابط انسانی، دوره ۳، شماره ۳، ۱۴۲-۱۲۸.
۹. حقیقتیان، منصور و حیدرخانی، هایل. (۱۳۹۳). بررسی رابطه ابعاد سرمایه اجتماعی و دیدگاه شهروندان نسبت به توسعه شهری (نمونه موردی: شهر کرمانشاه)، نشریه مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، دوره ۵، شماره ۲۰، ۸۸-۶۷.
۱۰. حمزه نفت چالی، رقیه. (۱۴۰۳). عوامل مؤثر بر مشارکت شهروندان در مدیریت و توسعه فضاهای شهری، نوزدهمین کنفرانس ملی اقتصاد، مدیریت و حسابداری، ۱۲-۱.
۱۱. حیدری، سارا. (۱۴۰۱). تحلیل و بررسی نقش و مشارکت مردم در اداره امور محلی، نشریه پژوهش و مطالعات علوم اسلامی، دوره ۴، شماره ۳۷، ۱۴۷-۱۳۶.
۱۲. رحیمی، روح‌اله؛ انصاری، مجتبی؛ بمانیان، محمدرضا و مهدوی نژاد، محمد جواد. (۱۳۹۹). رابطه حس تعلق به مکان و مشارکت در ارتقاء سرمایه اجتماعی سکونتگاه‌های غیر رسمی (مطالعه موردی: ترک محله شهر ساری)، نشریه معماری و شهرسازی پایدار، دوره ۸، شماره ۱، ۲۹-۱۵.
۱۳. رضایی اسحق‌وندی، ساره و فتحی، علی. (۱۳۹۹). سنجش و رتبه‌بندی چالش‌های پیش رو مدیریت شهری (مطالعه موردی: شهر کرمانشاه)، نشریه مطالعات توسعه پایدار شهری و منطقه‌ای، دوره ۱، شماره ۱، ۱۱۴-۹۷.
۱۴. زیاری، کرامت‌الله؛ بیک محمدی، حسن و رضایی کوچی، محمود. (۱۳۹۸). بررسی نقش مشارکت شهروندان در افزایش موفقیت مدیریت شهری (مورد مطالعه: کلان‌شهر شیراز)، نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، دوره ۱۰، شماره ۳۸، ۶۲-۵۱.
۱۵. شربتی، اکبر. (۱۳۹۷). میزان مشارکت شهروندان در امور شهری (مطالعه موردی: شهر گنبد)، نشریه آمایش محیط، دوره ۱۱، شماره ۴۱، ۱۸۳-۱۶۱.
۱۶. شرکت مهندسین مشاور ماندان (۱۳۹۵)، مطالعات طرح تفصیلی بندر ماهشهر.
۱۷. صفایی پور، زهرا. (۱۳۹۶). بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت مردمی در توسعه شهری (مطالعه موردی: شهر ایلام)، نشریه مطالعات عمران شهری، دوره ۱، شماره ۱، ۱۴۰-۱۱۱.
۱۸. طهماسبی زاده، فرشاد. (۱۴۰۱). تحلیل عوامل تسهیل‌کننده و محدودکننده مشارکت شهروندان در برنامه‌ریزی محله‌محور (مطالعه موردی: شهر اصفهان)، نشریه پژوهش‌های مکانی فضایی، دوره ۷، شماره ۴، ۱۱۵-۹۵.
۱۹. طهماسبی، رسول. (۱۳۹۵). بررسی چالش‌های مدیریت شهری در توسعه و عمران شهر اسلام آباد غرب، کنفرانس بین‌المللی نخبگان مدیریت، ۱۰-۱.
۲۰. علی اکبری، اسماعیل؛ طالشی، مصطفی و صدری فرد، افسانه. (۱۴۰۲). شناسایی پیشران‌های کلیدی مؤثر بر مشارکت شهروندان در توسعه شهر بجنورد، نشریه چشم‌انداز شهرهای آینده، دوره ۴، شماره ۴، ۳۶-۲۱.
۲۱. علیزاده، کتابون؛ رضوی نژاد، مرتضی و رادفر، مینا. (۱۳۹۲). بررسی نقش و مشارکت مردم در اداره امور شهری (نمونه موردی: منطقه ۱۰ شهرداری مشهد)، نشریه مطالعات برنامه‌ریزی شهری، دوره ۱، شماره ۱، ۸۷-۶۱.
۲۲. غفاری، یونس و میر زمانی، سید محمد. (۱۴۰۰). نقش مشارکت مردم در توسعه شهری از منظر فرهنگی، هشتمین همایش ملی مطالعات و تحقیقات نوین در حوزه علوم انسانی، مدیریت و کارآفرینی ایران، ۱۲-۱.

۲۳. فتحی، سروش. (۱۳۹۳). عوامل مؤثر بر مشارکت شهروندان در مدیریت و توسعه فضاهای شهری تهران، نشریه مطالعات جامعه شناختی شهری، دوره ۴، شماره ۱۰، ۱۴-۱.
۲۴. قنایزچی، علی؛ گرجی، محمد باقر؛ چراغعلی، محمود رضا و خیاط مقدم، سعید. (۱۴۰۲). ارائه مدل بهینه جذب مشارکت شهروندان در مدیریت شهری (مطالعه موردی: کلان‌شهر مشهد)، نشریه مدیریت پویا و تحلیل کسب‌وکار، دوره ۲، شماره ۴، ۱۲۷-۱۱۲.
۲۵. قنبری، ابوالفضل. (۱۴۰۳). سنجش میزان اثرگذاری عملکرد شورای شهر در بهبود فرایند مدیریت و توسعه شهری از منظر شهروندان (مطالعه موردی: کلان‌شهر تبریز)، نشریه تحقیقات علوم جغرافیایی، دوره ۲۴، شماره ۷۳، ۲۰۹-۱۸۲.
۲۶. قندهاری، محمد. (۱۳۹۷). بررسی اثرات سرمایه اجتماعی بر نوسازی بافت فرسوده (نمونه موردی: شهر قم)، نشریه معماری شناسی، دوره ۱، شماره ۱، ۱۳-۱.
۲۷. کاشفی نیا، امین؛ ربیعی، امیر حسین و متولیان، سید جعفر. (۱۴۰۲). مشارکت شهروندان در مدیریت شهری، نشریه پایا شهر، دوره ۵، شماره ۵۱، ۱۳-۱.
۲۸. کریمی رزکانی، علیرضا؛ شیخ الاسلامی، علیرضا و پریزادی، طاهر. (۱۳۹۸). نقش مدیریت شهری در تاب‌آوری شهرها در برابر سوانح طبیعی (مورد مطالعه: شهر باقرشهر)، نشریه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، دوره ۱۲، شماره ۱، ۴۴۱-۴۵۶.
۲۹. لطفعلی زاده، اسکندر؛ امینی، یوسف و حسین زاده، علی حسین. (۱۴۰۱). بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت اجتماعی شهروندان در امور شهری (مطالعه موردی: مناطق ۸ گانه شهر اهواز)، نشریه توسعه اجتماعی، دوره ۱۷، شماره ۲، ۱۱۵-۱۴۴.
۳۰. محمد زاده، علی؛ پور عزت، علی اصغر؛ رضایان قیه باشی، احد و پیران نژاد، علی. (۱۳۹۹). تصویر پردازی از مشارکت شهروندی با هدف بهبود حکمروایی شهری (مورد مطالعه: شهر تهران)، نشریه دانش شهرسازی، دوره ۴، شماره ۴، ۱۳۵-۱۱۷.
۳۱. محمدی، جمال؛ باقری، کیوان و حیدری، سامان. (۱۳۹۴). سنجش و بررسی میزان مشارکت شهروندان در امور شهری و عوامل مؤثر بر آن (مطالعه موردی: شهر سنندج)، نشریه تحلیل اجتماعی نظم و نابرابری اجتماعی، دوره ۷، شماره ۲، ۲۰۹-۱۷۹.
۳۲. محمدی، علیرضا؛ علیپور، ابراهیم و هاشمی معصوم آباد، رضا. (۱۴۰۰). عوامل مؤثر بر مشارکت شهروندان اردبیل در ساماندهی بافت‌های فرسوده شهری، نشریه رفاه اجتماعی، دوره ۲۱، شماره ۸۳، ۲۵۹-۲۲۹.
۳۳. مراد پور، فریبا؛ محسنی، رضا علی و رحیمی، محمود. (۱۴۰۳). بررسی نقش مشارکت اجتماعی و فرهنگی شهروندان در توسعه پایدار شهرهای جدید با تأکید بر ارتقاء امنیت اجتماعی، نشریه امنیت ملی، دوره ۱۴، شماره ۵۲، ۹۶-۶۹.
۳۴. مرکز آمار ایران، سرشماری عمومی نفوس و مسکن (۱۳۳۵ تا ۱۳۹۵).
۳۵. ملکشاهی، غلامرضا؛ نیک پور، عامر و غلامی، سپیده. (۱۳۹۷). شناخت و ارزیابی عوامل مرتبط با مشارکت شهروندان در مدیریت شهری، نشریه جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی، دوره ۵، شماره ۱۲، ۳۵۰-۳۲۷.
۳۶. میرزا زاده دوستان، امیر. (۱۴۰۱). بررسی مدیریت شهری و نقش آن در توسعه پایدار شهری، نشریه جغرافیا و روابط انسانی، دوره ۵، شماره ۲، ۳۳-۲۱.

۳۷. نوروزی، وحید؛ عباسپور، مجید و احمدی آیدا. (۱۳۹۹). شناسایی و تعیین میزان مشارکت مؤلفه‌ها، معیارها، زیرمعیارها و شاخص‌های تاب‌آوری در سیستم مدیریت کلان‌شهر تاب‌آور، نشریه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، دوره ۱۲، شماره ۲، ۲۵۰-۲۲۹.
۳۸. واثق، حامد. (۱۳۹۹). عوامل مؤثر بر مشارکت شهروندان در تحقق مدیریت یکپارچه شهری، ششمین کنفرانس بین‌المللی مکانیک، ساخت، صنایع و مهندسی عمران، ۱-۱۲.
۳۹. هادیان، مهدی. (۱۳۹۹). بررسی نقش شهرداری‌ها در فرایند اعمال مالیات بر مسکن‌های خالی، نشریه اقتصاد و برنامه‌ریزی شهری، دوره ۱، شماره ۴، ۲۲۵-۲۱۴.
۴۰. هاشمیان، مریم؛ بهروان، حسین و نوغانی، محسن. (۱۳۹۲). عوامل مؤثر بر میزان مشارکت شهروندان در اداره امور شهر مشهد، نشریه علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد، دوره ۱۰، شماره ۱، ۱۹۵-۱۷۳.
۴۱. یغفوری، حسین و رفیعیان، سجاد. (۱۳۹۴). بررسی عملکرد مدیریت شهری در رابطه با مشارکت شهروندان در امور شهری (مطالعه موردی: شهر فسا)، نشریه مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، دوره ۷، شماره ۲۷، ۸۱-۱۰۰.
42. Ashley C. Tuten T. (2015) Creative strategies in social media marketing: An exploratory study of branded social content and consumer engagement *Psychology & Marketing*, 32 (1), pp. 15-27.
43. Chakarbarty, B. K, (2001), urban management (concepts, principles, techniques and education.
44. Malone, T.F. & Yohe, G.W. (2002). Knowledge Partnership for A sustainable Equitable and Stable Society, Knowledge Manage.
45. Mclaverty, P. (2017). Public participation and innovations in community governance: Routledge.
46. O'Faircheallaigh, C. (2010). Public participation and environmental impact assessment: Purposes, implications, and lessons for public policy making. *Environmental Impact Assessment Review*, 30(1), 19-27.